

Birgitta Eriksson:

Arbetet i människors liv.

Göteborg Universitet, 1998, 207 sider, ISBN. 91-628.3036-8.

Arbejdets sociologi markerer sig stærkt i Sverige i 1980'erne og begyndelsen af 1990'erne. Det er således karakteristisk, at festskriftet tilegnet svensk sociologis nestor, Edmund Dahlström, i 1987 bærer titlen: 'Sociologer ser på arbete' og rummer bidrag af en række fremtrædende svenske sociologer desangående. Göran Therborn spørger for eksempel 'Tager arbetet slut?' Göran Ahrne replicerer sammesteds 'At ha eet arbete. En kritik af tesen om arbetets minskade betydelse'. Margareta Bertilsson diskuterer, om arbejdsbegrebet har mistet sin kategoriale nøglestilling i sociologien og de mulige konsekvenser heraf. Dahlström selv har gennem næsten 40 år været stærkt optaget af arbejds sociologiske problemstillinger.

Svensk sociologi er i 1980'erne også præget af en lang række andre bidrag til belysning af arbejdets sociologi af bl.a. Jan Chr. Karlsson, Lasse Cornell, Bengt Furåker, Billy Ehn, Åke Sandberg, Christian Berggren og Rune Åberg. Svenske idéhistorikere som Arne Helldén og Ronny Ambjörnsson supplerer og udreder arbejdsbegrebets idéhistoriske rødder. Det er også værd at bemærke, at det ikke kun er sociologer, antropologer og idéhistorikere, der er optaget af problemstillinger knyttet til arbejdets sociologi. I 1980 indbyder 'Riksbankens Jubileumsfond' en lang række forskere, politikere og embedsmænd til et symposium om 'Arbetets värde och mening', der resulterer i en publikation af samme navn. Mere betydningsfuldt er det givetvis, at det svenske metalindustriarbejderforbund i 1985 rejser spørgsmålet om det industrielle arbejdes vilkår og karakter og udmelder 'Det goda Arbetet', som herefter bliver de skandinaviske fagbevægelser mest centrale anliggende, siden og også herhjemme anslået under betegnelsen 'Det udviklende Arbejde'. Birgitta Eriksson skriver sig smukt ind i denne tradition og kan måske ses som et udtryk for en fornyet interesse for arbejdets sociologi efter en synlig registrerbar afmatning i sidste halvdel af 1990'erne både i Sverige og for den sags skyld også i Danmark. *Arbetet i människors liv* skriver sig ind i denne tradition også i den forstand, at bogen indledningsvis og undervejs gør status over denne tradition, men også med referencer til klassikerne Goldthorpe m.fl.: *The Affluent Worker*, Blauner: *Alienation and Freedom*, Korpi: *Arbetarklassen i välfärdskapitalismen* og til den tyske tradition med Kern og Schumann: *Industriarbeit und Arbeiterbewusstsein*.

'Arbejdets janusansigt' - dette at se arbejdet enten som et mål i sig selv eller som et middel til at opnå mål uden for arbejdet er en grundlæggende figur både i arbejdsbegrebets idéhistorie, hos arbejds sociologiens klassikere og i arbejds sociologien i det hele taget inklusiv den svenske arbejds sociologi i 1980'erne. At se arbejdet som et mål i sig selv er forbundet med en opfattelse af arbejdet som værdifuld skaben, forvaltning af en specifik menneskelig formåen, selvrealisering og emancipation i arbejdet. Der er med Erikssons ord tale om en 'engageret indstilling' til arbejdet. Arbejdet som et middel til at opnå mål uden for arbejdet selv er forbundet med en opfattelse af arbejdet som et nødvendigt, men menneskeligt set utilfredsstillende slid. Arbejdet ses her som et middel til at erhverve sig en indkomst, der sikrer en ordentlig levefod og mulighed for at leve livet uden for arbejdets kreds. Der er med andre ord tale om en instrumental indstilling til arbejdet.

Goldthorpe et al. mener i 1969 i *The Affluent Worker* at kunne konstatere en udbredt instrumental orientering hos eller 'borgerliggørelse' af den engelske industriarbejderklasse og forventer, at denne vil øges i fremtiden. Goldthorpes undersøgelser og konklusion er siden blevet stærkt kritiseret, men blev også imødegået konkret, da arbejderne på en af de undersøgte virksomheder, Vauxhall, få måneder efter offentliggørelsen af delrapporten vedr. Vauxhall gjorde åbent oprør mod de her fremherskende arbejdsforhold.

I modsætning til Goldthorpe finder Korpi da heller ikke belæg for en udbredt instrumental indstilling hos svenske metalarbejdere i 1970'erne. Det viser sig tværtimod, at arbejdets indhold, medbestemmelse, mulighed for personlig tilfredsstillelse, brug og udvikling af evner og færdigheder i arbejdet bliver tillagt stor betydning. Andre svenske studier, ligeledes refereret hos Eriksson, nuancerer billedet og fremhæver, at instrumental versus ikke-instrumental (eller engageret) indstilling til arbejdet selvsagt varierer med arbejdets karakter, kvalificeret eller mindre kvalificeret arbejde, og i et vist omfang med de klassiske baggrundsfaktorer køn og alder. Dette rejser spørgsmålet om, hvad der er de afgørende faktorer, hvad angår indstilling til og vurdering af arbejdet i dag. Er det individuelle faktorer uden for arbejdet så som køn, alder, civilstand; er det forhold på arbejdspladsen så som efterspurgte kvalifikationer, indflydelse og selvstændighed i arbejdet, eller er det samfundsmæssige forhold knyttet til eksempelvis urbanisering og øget velstand, der forklarer variationer i indstillingen til arbejdet. Dette får Eriksson til at formulere og forfølge følgende konkrete problemstillinger:

Hur ser människors inställning till arbetet ut? Skiljer sig inställningen mellan olika kategorier af människor som män ock kvinnor, yngre och äldre et cetera? Hur kan inställningen förklaras? Har den at göra med samhälliga faktorer, människors arbetsvillkor eller individuella faktorer utanför arbetet? (side 52).

Metodisk belyses disse spørgsmål via et survey-studie med et udvalg på 2900 personer, hvor 1900 svarede, hvad der selvsagt giver visse bortfaldsproblemer. Survey-studiet leverer de vigtigste data, men suppleres af omkring 20 interviews, der i hovedsagen kun (og i for beskeden grad) anvendes illustrativt i forhold til survey-resultaterne. Hovedkonklusionen er, at der *ikke* kan iagttages en udbredt instrumental indstilling hos den arbejdende befolkning i Sverige. De allerfleste (78%) giver udtryk for, "(at) Det här jobbet er det något särskilt med. Förutan lönnen ger det mig en känsla av personlig tillfredsställelse", hvor modsvarende kun et lille mindretal anfører, at "det enda som betyder något er lönnen". Den instrumentelle indstilling er således i stærk aftagen også i forhold til Korpis studie i 1970'erne. Ikke overraskende er der en mere udtalt instrumental indstilling hos arbejdstagere, der bestrider mindre kvalificeret eller ukvalificeret arbejde. Det viser sig tillige, at kvinder i lidt større omfang giver udtryk for en engageret indstilling til arbejdet, at arbejdet for dem er forbundet med personlig tilfredsstillelse og for en større grad af samhørighed med arbejdspladsen - bortset fra de kvindelige akademikere, der er lidt mindre arbejdsorienterede end deres mandlige kolleger. Det viser sig tillige, at unge mennesker (især mændene) tilsyneladende er lidt mere instrumentalt orienterede end de øvrige arbejdstagere.

Undersøgelsen stiller også det interessante spørgsmål, hvad arbejdstagerne først og fremmest tillægger vægt i arbejdet. Svaret er her, at mere end 40% angiver som det vigtigste, at 'arbejdet er meningsfuldt', eller mere end 60% anfører 'meningsfuldt arbejde' som en af de tre vigtigste forhold i arbejdet. Ingen af de øvrige nævnte faktorer (eksempelvis 'passende arbejdstid'; 'meget fritid' eller 'mulighed for at gøre karriere') tillægges tilnærmelsesvis samme vægt. 'Høj løn' og 'gode arbejdskammerater' tillægges også betydning, men et 'meningsfuldt arbejde' indtager en særstilling uanset hvilken kategori af arbejdstagere, der er tale om. Det mindst lige så interessante spørgsmål er selvsagt, hvor mange der herefter *finder* sit konkrete arbejde 'meningsfuldt', men det spørges der desværre ikke om. Der spørges ganske vist indirekte andet steds i undersøgelsen til kvalifikationsgrad og tillagt beslutningskompetence i arbejdet. Her viser det sig, at 60% finder, at deres kvalifikationer finder anvendelse eller omvendt, hvad der er mere foruroligende, at 40% *ikke* finder, at det forholder sig således. Men vi ved jo ikke, om det først og fremmest er disse 40%, der lever med en uindfriet drøm om et meningsfuldt arbejde, eller det er de 60%, der har fået mulighed for at realisere deres forventninger om et meningsfuldt arbejde og derfor (måske) tillægger andre faktorer højere vægt.

Hvor ovennævnte henfører sig til arbejdet i absolut forstand, blev der også spurgt til indstillingen til arbejdet i relativ forstand, altså hvilken plads og betydning arbejdet indtager i livet i det hele taget. Her viser det sig, at 'et godt helbred' er det, som tillægges størst betydning overhovedet. Mere end halvdelen af de spurgte finder således alligevel ikke, at 'et interessant arbejde' er blandt de tre vigtigste forhold i livet. Det gode helbred og sociale kontakter med familie og venner vurderes højere. Dette betyder således, at i relation til arbejdet som sådan, giver svenske lønmodtagere udtryk for et stærkt engagement heri, men set i en større sammenhæng er andre forhold i livet vigtigere.

Så vidt resultaterne af Erikssons undersøgelse i store træk. På spørgsmålet om disse resultater fremstår interessante og overbevisende, er svaret, at det gør de på survey-studiets betingelser. Vilklårene er som bekendt her, at folk spørges og svarer i stort omfang i overensstemmelse med på forhånd givne muligheder. Der er ikke plads til nuancer, ikke mange muligheder for uddybninger endsige for at anstille refleksioner over sagsforholdet på anden vis end den, der lægges op til i enqueteen. Den mere nuancerede, givetvis meget sammensatte og måske endda modsætningsfyldte indstilling, som mange mennesker (måske) har til deres arbejde, kommer ikke frem i et survey-studie. Den mere komplekse betydningstilskrivning kan ikke opfanges via en enquete, og det er ærgerligt, at det af Eriksson indsamlede interviewmateriale ikke bringes i spil i større omfang end tilfældet er, hvad hun i øvrigt også selv beklager. Som læser må man også konstatere, at når der i den formulerede problemstilling udstedes løfter om at inddrage samfundsmæssige faktorer til belysning af menneskers indstilling til arbejdet her på vej mod årtusindskiftet, sker dette kun i meget begrænset omfang og henfører sig i hovedsagen til kortfattede konstateringer af, at urbanisering ikke spiller nogen rolle; etnisk tilhørsforhold en vis rolle og socioøkonomisk status (målt på ansættelsesforhold) som forventet en afgørende rolle.

Konklusionen bliver derfor, at der er tale om en kompetent og velgennemført undersøgelse af svenske lønmodtageres indstilling til arbejdet sidst i 1990'erne. Langt hovedparten udviser et betydeligt engagement i forhold til arbejdet, men der er stadig et stort mindretal, der må formodes at leve med uindfrie forventninger om et meningsfuldt arbejde. På baggrund af denne konstatering savner man som læser imidlertid også i bogen lidt mere *dristige* refleksioner over arbejdets karakter her på vej mod årtusindskiftet. Arbejdet (eller meget betragtelige dele heraf) har ændret afgørende karakter i løbet af det sidste tiår. Der blev i 1984 afholdt et andet symposium i Karlstad over emnet *Work in the 1980s. Emancipation and Derogation* (der resulterede i en publikation af samme navn). Hvordan forholdet det sig egentligt med *Work in the 1990s* og kunne det antages af have betydning for *Arbetet i människors liv* her ved udgangen af de samme 1990'ere?

Anmeldt af Allan Madsen, lektor ved Sociologisk Institut, Københavns Universitet.